

est, et qui cum eo perseverat, ei scilicet familiaris, similiter odiosus erit. Contra, quam honorandus erit qui tacet, nec vitia aliorum ut sensatus traducit! » Hæc Palacius.

CAPUT VIGESIMUM SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Docet quam viles, contemptibiles, probrosi, incorrigibiles et insupportabiles sint stulti et insensati, usque ad vers. 24. Inde usque ad finem recenset nonnulla quæ violant amicitiam, eaque cavenda monet.

1. In lapide luteo lapidatus est piger; et omnes loquentur super aspersionem illius. 2. De stercore boum lapidatus est piger: et omnis, qui tetigerit eum, excutiet manus. 3. Confusio patris est de filio indisciplinato: filia autem in deminoratione fiet. 4. Filia prudens hæreditas viro suo, nam quæ confundit, in contumeliam fit genitoris. 5. Patrem et virum confundit audax, et ab impiis non minorabitur: ab utrisque autem inhonorabitur. 6. Musica in luctu importuna narratio: flagella et doctrina in omni tempore sapientia. 7. Qui docet fatuum, quasi qui conglutinat testam. 8. Qui narrat verbum non audienti, quasi qui excitat dormientem de gravi somno. 9. Cum dormiente loquitur qui enarrat stulto sapientiam: et in fine narrationis dicit: Quis est hic? 10. Supra mortuum plora, defecit enim lux ejus: et supra fatuum plora, defecit enim sensus. 11. Modicum plora supra mortuum, quoniam requievit. 12. Nequissimi enim nequissima vita super mortem fatui. 13. Luctus mortui septem dies: fatui autem et impii, omnes dies vitæ illorum. 14. Cum stulto ne multum loquaris, et cum insensato ne abieris. 15. Serva te ab illo, ut non molestiam habeas, et non coinquinaberis peccato illius. 16. Deflecte ab illo, et invenies requiem, et non acedaberis in stultitia illius. 17. Super plumbum quid gravabitur? et quod illi aliud nomen quam fatuus? 18. Arenam, et salem, et massam ferri facilis est ferre, quam hominem imprudentem, et fatuum, et impium. 19. Loramentum ligneum diligatum in fundamento ædificii non dissolvetur: sic et confirmatum in cogitatione consilii. 20. Cogitatus sensati in omni tempore, metu non depravabitur. 21. Sicut pali in excelsis, et cæmenta sine impensa posita contra faciem venti non permanebunt: 22. sic et cor timidum in cogitatione stulti contra impetum timoris non resistet. 23. Sicut cor trepidum in cogitatione fatui omni tempore non metuet, sic et qui in præceptis Dei permanet semper. 24. Pungens oculum deducit lacrymas: et qui pungit cor, profert sensum. 25. Mittens lapidem in volatilia, dejiciet illa: sic et qui conviciatur amico, dissolvit amicitiam. 26. Ad amicum etsi produxeris gladium, non desperes: est enim regressus. 27. Ad amicum si aperueris os triste, non timeas: est enim concordatio, excepto convicio, et improprio, et superbia, et mysterii revelatione, et plaga dolosa: in his omnibus effugiet amicus. 28. Fidem posside cum amico in paupertate illius, ut et in bonis illius læteris. 29. In tempore tribulationis illius permane illi fidelis, ut et in hæreditate illius cohæres sis. 30. Ante ignem camini vapor, et fumus ignis inaltatur: sic et ante sanguinem maledicta, et contumeliæ, et minæ. 31. Amicum salutare non confundar, a facie illius non me abscondam: et si mala mihi venerint per illum, sustinebo. 32. Omnis qui audiet, cavebit se ab eo. 33. Quis dabit ori meo custodiam, et super labia mea signaculum certum, ut non cadam ab ipsis, et lingua mea perdat me?

PRIMA PARS CAPITIS.

1 et 2. IN LAPIDE LUTEO LAPIDATUS EST PIGER, ET OMNES LOQUENTUR SUPER ASPERSIONEM ILLIUS. DE STERCORE BOUM LAPIDATUS EST PIGER; ET OMNIS, QUI TETIGERIT EUM, EXCUTIET MANUS. — *Lapidem luteum* vocat non laterem ex luto plasmatum, sed lapidem luto conspurcatum et sordentem: hinc enim significa Græcum ἡρόδοτος. « Lapidatus est, » id est, lapidari solet: sic enim Hebræi per unum tempus significant cætera. Rursum per metalepsin, « lapide luteo lapidatus est, » id est, lapidando luto conspurcatus est, q. d. Piger adeo vilis, contemptibilis et exosus est, ut eum homines dignum censeant qui impetatur lapidibus sordidis et stercore boum: omnes enim eum quasi torpidum et sordidum aspersionantur, ita ut eum tangere, cum eoque conversari nolint; sed omnes eum refugiant et aversentur, perinde ut qui tangit lapidem sordidum, vel sterces, illico illud manibus excutit. Stultorum et stultitiæ speciem unam persequitur, scilicet acediam et pigritiam; hæc enim facit hominem non tantum otiosum, sibi que et aliis inutilem, sed et noxium multisque vitis commaculat: otium enim et pigritia est causa omnis mali. Noster legit κατεβλήθη, id est, telis vel lapidibus impetitus est, aut καταβλήθη, id est, lapidatus est, a βλήθη, id est, lapido, q. d. Piger adeo omnibus est vilis, ut eum quasi commune naturæ probrum lapidibus insectentur, in eumque jaciant lapides luto immersos, sordes et stercorea. Jam legunt καταβλήθη, id est, comparatus est; unde Græca sic habent, lapidi inquinato vel polluto assimilatus est piger, et omnes sibilant ad ejus infamiam; ac stercorei fmentorum comparatur piger: omnis qui tollit eum, excutiet manus; Complutenses et Roman., lapidi conspurcato comparatus est piger, et omnis exultabit in ignominiam ejus, stercorei boum de sterquiliniis comparatus est piger, omnis qui tollit illud, excutiet manum; Tigurina, lapidi conspurcato comparandus est piger, quem ignominie causa omnes irrideant; piger conferendus est stercorei sterquilini: quod quicumque contigerit, manus suas excutiat; Syrus, sicut lapis sordidus qui projectus est in platea, et unusquisque fugit ab odore ejus; ita et stultus, et unusquisque recedet ab eo. Dum exit quispiam foras in plateam, conviciatur ipsi, et omni, qui videt eum, complodit manibus suis; Arabicus breviter rem acu tangit, insipientis jam sibi acquisivit contumeliam et malum. Porro Isidorus lib. X *Originum*: « Piger, inquit, dicitur quasi pedibus æger. » Idem, *De Differentiis verborum*, num. 46: « Inter tardum, inquit, pigrum, inertem et segnem hoc interest, quod tardus dicitur qui trahit tempus; iners sine arte, nullius officii capax; piger per omnia ægro similis; segnis semotus est a calore et igne. »

Apposite pigro pœnam assignat sterces boum potius quam equorum vel aliorum animalium, quia bos, utpote gravis, lentus est et tardus: symbolum et figura est pigri. Unde illud:

Optat ephippia bos piger, optat arare caballus.

Ita Palacius: « Piger, inquit, comparatur lapidi conspurcato, et stercorei boum. Ut enim qui lapidem ita sordidum, aut sterces boum inopinatè tangit, statim utrumque e manibus excutit; ita qui ministrum habet pigritantem, excutit et repellit a se. Ita enim ministros pigros fugimus ut sterces, ut lutatos lapides. Ex hac Græcæ litteræ explicatione habemus sensum Latinæ, qui est hic: Talis est piger, ac si eum lapidassemus lapidibus luto sordentibus, aut stercoreibus boum; ita enim sordet ille in oculis hominum, ac si rebus sordidis conspurcatus esset; ac ideo omnes loquentur super ejus aspersionem, dicentes quam sit ille spernendus, imo et excutiendus et repellendus. Si piger contemnitur a dominis temporalibus, si ab eis excutitur et repellitur, quam spernetur et repellatur a Deo! Nam quia tepidus es, incipiam te evomere ex ore meo; et, quia opus Dei facis desidiose, maledictus eris. O quantum est a Deo maledici et repelli, scilicet in ignem æternum! » *Apoc.* III, 16; *Jerem.* XLVIII, 10; *Matth.* XXV, 41. Adde bovem, etsi lentum, tamen laboriosum esse; quare significat pigrum suum lentorem et pigritiam vincere debere labore, ad bovis imitationem. Hinc monetæ, puta didrachmis, olim imprimebatur figura bovis, ut ait Pollux lib. IX, quod labor pariat nummos et opes, pigritia vero inopiam et famem. Apposite ergo in pigri opprobrium et castigationem bovis sterces assumitur, ut bove se deteriorem et pigriorem agnoscat, et a bove suam tarditatem labore vincere discat. Accedit quod sterces boum servit stercoreandis agris, ut, injecto semine, copiosam ferant segetem. Ager hic est piger: stercoreatur ergo stercore boum, ut, injecto diligentie semine, copiosos illius proferat fructus.

Anagogice S. Gregorius, XV *Moral.* cap. III, explicans illud *Job.* cap. XX, de impio et hypocrita: *Quasi sterquilinum in fimo perdetur*: « Quia, inquit, in morte sua, cum ad tormenta ducitur stercoreibus vitiorum plenus, a malignis spiritibus conculcatur. Gaudia etenim vitæ presentis, quæ injusti æstimant magna bona, justis stercorea deputant. Unde scriptum est: De stercore boum lapidatus est piger. Is ergo qui Deum se nisi noluerit, ab amore æternæ vitæ pigrescit; et quos rerum temporalium damno percussit, ex his mirum affligitur, quæ justis viri velut sterces contemunt. Qui ergo ex terrenarum rerum

cusione atteritur, quid aliud quam de boum stercore lapidatur? Et recte hypocrita sterquilinio similis dicitur: quia dum temporalem gloriam habere appetit, modo per cogitationem apud semetipsum tumet; modo eandem gloriam aliis invidet, eamque alios veraciter habentes irridet. Quot ergo viliis plenus est quasi tot stercorebus in conspectu æterni iudicis illius pectus foetet. »

Tropologice, Rabanus per lapidem luteum accipit increpationem S. Scripturæ; per stercorem boum, increpationem prædicatorum: hi enim sunt boves mystici excolentes agrum Ecclesiæ: « In lapide luteo, inquit, lapidatur piger, quando peccatori duris Scripturæ sententiis fœditas scelerum suorum exprobratur, omnesque loquuntur super aspersione illius, quia omnes boni detestantur et respiciunt sordes operum ipsius. Lapidatur piger le stercore boum, quando pigritia malorum in bono opere torpentium, per aptam stultitiæ suæ orationem a sanctis prædicatoribus illis increpatur, ita ut omnes qui aliquo modo communicaverint negligentia eorum, manus operum a squalore fœditatis illorum excutiant, et ad observantiam mandatorum Dei utili exercitio recurrant. »

Sic fere et S. Bernardus, serm. 2 De SS. Petro et Paulo: « Ita que arguere et increpare, inquit, interdum necesse est: nec ignoro fimum esse verbum increpatorum, verbum improprietatis; et quod si non excuset necessitas, ipsum quoque minus deceat proferentem. Sed quid agimus, quod hoc fimo etsi aliquos impinguari, sed alios plane lapidari et indurari videmus? Hinc namque scriptum est: De stercore boum lapidabitur piger. An non impinguatur, qui increpatus benigne accipit, mansuete respondet, libenter emendare conatur? Hæc plane salubris et fecunda impinguitio est, ut corripiat me justus in misericordia, et increpet; oleum autem peccatoris non impinguet caput meum. » Et mox: « Quid autem faciamus tibi, o piger, qui ad hanc misericordiam irritaris magis et exasperaris? Nonne bonum fimum sparsi in agro tuo? Unde ergo lapides habet? Sed tu, inimice homo (quoniam qui diligit iniquitatem, odit animam suam), tu, inquam, inimice homo, hoc fecisti, qui desidiam tuam non excutere, sed excusare pergens, fimum tibi pervertis in lapides; et unde impinguari debueras, lapidaris. »

Huic apologo similis est apologus bovis et lupi, acutus et argutus, apud Cyrillum, lib. I Apolog. moral. cap. XIV, cuius titulus: Quietem mentis dilige, et otium fuge: « Hora vespertina, inquit, bovem jugo oneratum otiosus vagusque lupus reperiens, quasi compatiens illi, dixit: Quando nam solutus beata libertate vagaberis, et fatigatus grata quiete refocillaberis otiosus? cui ille respondit: Nimirum quando sapientia relinquet naturam. Labores enim quamdiu sustinebit membrorum societas, nunquam me rapiet vagationis captiva libertas, aut otiositas cordis fluctuans tempestatibus. Nam vagatio quædam mentis est alienatio, et otium

tempestatibus est cordis. Siquidem alienatus a virtute sensus, mox sicut Cain (Genes. iv) profugus vagusque diffunditur, et veluti David (II Regum, cap. xi) statim procella vitiositatis involvitur animus otiosus. Ad hæc lupus adiunxit: Nunquam ergo quiescit sapiens? Respondit bos: Immo possidet eum secunda quies. Nonne attendisti quod superior mandibula, licet non moveatur, minime sit otiosa? sic utique sapiens etiam nunquam otiosus, continue aut mente exercitatur aut corpore. » Qui deinde proprietates et damna recenset: « Qui enim est otium, nisi perditio irrevocabilis horum effusio vitæ, retrogradatio proficienti? Hinc gignit carnis desidiam, parit superbiam, accendit luxuriam, solvit linguam, nutrit indigentiam, et introducit rapinam. Egestatem namque operatur remissa manus (Prov. x, 4); et qui sectatur otium, est stultissimus. Etenim, sabbatizante Israele (Exod. xvi, vers. 30), cælum non pluebat manna. Quin et aqua putrescit immobilis, et immotus ensis rubigine mox sordescit, pes quietus obstupescit, et vestem depositam dirus tineæ dens corrodit. E contra cælum continuo currit; cor, dum vivit, nunquam quiescit; naturalis virtus non dormit, et regina mundi prudentia semper agit. Propter hoc, carissime, ego otium vitans, semper aut aro, aut comedo, aut rumino, aut ligatis nubecula sensibus cibum digerens requiesco et dormio. Quibus auditis, lupus otiosus vagusque mox ab illi confusus. »

3. CONFUSIO PATRIS EST DE FILIO INDISCIPLINATO FILIA AUTEM (indisciplinata et fatua, ut habent Latina Complutens.) IN DEMINORATIONE FIET. — A probro pigri descendit ad probrum filiorum, quod male morati sibi suisque parentibus conciliant, q. d. Confunditur, et ignominia pudoreque afficitur pater, si habeat filium male institutum et dissolutum: filia autem similis, puta male morata et dissoluta, « in deminoratione fiet, » id est, minoris fiet, eritque contemptibilis, ut nemo eam velit habere uxorem: rursum deminorationem, id est, damnum sibi suisque afferet. Siracides enim Græcum ἐλάττωσις, id est minoratio, usurpat pro damno, ut superius ostendi. Unde vers. seq. per antithesin, opponit ei filiam prudentem et bene moratam, quæ viro suo commoda, imo hæreditatem adducit. Ita Syrus, contractio, inquit, patri est filius stultus; et femina in defectum vel in detrimentum generatur; Græca Complutens., pudor patris in generatione indisciplinavi, filia autem in diminutione fit; Tigurina, ignominia patris filius ignavus est, filiaque (ignava) minoris venit estimanda; alii, dedecus patri ex procreatione ineruditi, filia vero (inerudita) nascitur ad detrimentum, tum fame, tum substantiæ et opum, quin subinde et vitæ. Filia enim dissoluta infamat se et patrem, dotemque suam et opes patris dilapidat, ac non raro mœroris et mortis ei est causa.

Aliter Palacius: « Filia fatua, inquit, in deminoratione fiet; » quia minor confusio et ignominia

est filia fatua, quam filius. Nativum enim et fere commune id vitium feminis est, ideoque minoris est ignominie, quam in masculis.

4. FILIA PRUDENS HEREDITAS VIRO SUO: NAM QUÆ CONFUNDIT, IN CONTUMELIAM FIT GENITORIS, — q. d. Optima filia hæreditas et dos est prudentia, eaque magis viro optanda et ambienda est, quam opima opum dos et hæreditas; quia per prudentiam prudentemque conjugem opes quælibet conservantur et augentur. Græca habent, θυγάτηρ πρόνομος κληρονομήσει ἀνδρός ἀγαθῆς, quod Complutenses vertunt, filia prudens hæres erit viri sui; quia solent viri uxoribus suis, si prudentes et obsequentes sint, sua credere, easque hæredes instituire. Alii pro ἀνδρός, id est viri, legentes ἀνδρά, id est virum, vertunt, hæreditabit virum suum, id est, virum suum possidebit, quasi hæreditatem, ut eum regat et dirigat instar familiæ. Aut potius, q. d. Hæreditate bona, scilicet, sua prudentia et sapientia, eum donabit, ut ejus domum et substantiam prudenter administret, eique suam prudentiam communicet et doceat. Prudenti opponit imprudentem et fatuam, dum subdit: « Nam quæ confundit, in contumeliam fit genitoris, » q. d. Quæ autem dedecus et probum affert sua levitate, dissolutione, imprudentia, stultitia; hæc contumeliam parit suo parenti et genitori generique æque ac marito, qui apud parentem sæpe de ejus mala institutione queritur et exposulat. Græca habent, pudenda vel probrosa tristitiam affert genitori; tristatur enim parens de pudendis et probrosis filia moribus. Unde Tigurina vertit, filia prudens viro est vice hæreditatis, ac turpiter vivens tristitiam affert genitori; Syrus vero, patrem suum et matrem suam confusione afficiet stulta, et ab utrisque ipsa contumelia afficietur.

Mystice et tropologice Rabanus: « Filia prudens, inquit, id est, anima, quæ prudenter et devote Christi servitium agit, ad hæreditatem ejus pertinet; quæ autem confusione res dignas gerit, contumeliam genitori spiritali facit, qui eam per Spiritus Sancti gratiam in baptismo regeneravit, et sibi filiam adoptavit. » Et Palacius: « Ita plane, inquit, anima sancta multas Deo lucratur; at miseræ animæ nostræ contumelia sunt Creatoris. »

5. PATREM ET VIRUM CONFUNDIT AUDAX (femina et filia: Græce enim est ἡ ἀπειρία), ET AB IMPIIS NON MINORABITUR; AB UTRISQUE AUTEM INHONORABITUR, — q. d. Filia audax et inverecunda pudore et ignominia afficiet patrem æque ac maritum; quia in superbia, luxuria, gula, ebrietate cæterisque vitiis non erit minor, nec cedit viris impiis. Unde ab utrisque, puta a patre et viro, inhonorabitur. Græcus de more bimebris sic habet, patrem et virum pudore afficit quæ audax est, et ab utroque infamia afficietur; Tigurina, impudens patrem et matrem afficit ignominia (et impiis nihilo est inferior); quare ab utroque vituperabitur.

Porro, causa audaciæ est cupiditas et aviditas; quia enim femina avida plena est cupidinibus,

hinc ut eas expleat, iisque potiat, ducem assumit: audaciam, fitque audax. Unde Festus censet audaciam dictam ab avide, id est cupide, agendo. Et Cicero, lib. II Offic.: « Animus, inquit, paratus ad periculum si sua cupiditate, non utilitate communi impellitur, audaciæ potius nomen habeat quam fortitudinis. » Et Aristoteles, lib. III Ethic. cap. viii, asserit adulteros esse audaces propter libidinem. Audacia enim vitium est oppositum ignaviæ et timiditati; in medio enim utriusque consistit virtus, quæ fortitudo dicitur. Unde Aristoteles, lib. II Ethic. cap. ii: « Qui, inquit, omnia fugit et timet, neque quidquam sustinet, ignavus; qui contra nihil animo timet, sed omnia adit, audax efficitur. » Qui autem timet timenda, et non timet non timenda, fortis est. Vide eundem, lib. III Ethic. cap. vii, ubi docet ignavum esse desperandum, audacem nimis confidentem, fortem autem nec desperare, nec nimis confidere, sed mediocriter se gerere. Unde « audaces, inquit, præcipites sunt, voluntque ante ipsa pericula periclitari, in ipsis vero constituti absistunt (juxta illud: « In pace leones, in prælio cervi »); sed fortes in operibus ipsis acres ac celeres, antea quieti sunt. » Adde: ætas filia, puta juvenus, causa est audaciæ, sicut senectus causa est timiditatis. Ratio physica est, quod juvenus abundet spiritibus, calore et sanguine, quæ causant audaciam et animositatem; senes vero iis destituti abundant phlegmate et frigore, quæ causant timiditatem. Ethica est, quod juvenes sint imperiti et inexperti, unde imperitia rerum in illis confidentiam et audaciam parit; in senibus vero multorum experientia malorum parit timorem et cunctationem. Hinc illud: « Dulce bellum inexpertis. Expertus metuit. » Unde Vegetius, lib. III De Re milit. cap. xiii: « Ne confidas, inquit, si tiro prælium cupit; inexpertis enim dulcis est pugna. » Sic filia amat speciosos juvenes, quia nondum sensit quantum amori insit amari.

Mystice Rabanus: « Pater, inquit, animæ christianæ Deus est, vir autem ejus Christus; hæc ergo si ad apostasiam venerit, et hæreticum errorem procaciter defenderit, inhonorat patrem suum spiritalem et virum; sed licet ab impiis, et sui erroris participibus, præsentialiter non vituperetur; ab utrisque tamen, hoc est, patre et viro, de quibus superius dixit, in futuro iudicio confundetur, et damnatione merita perpetuis pœnis subjicietur. »

6. MUSICA IN LUCTU IMPORTUNA (S. Hieronymus, epist. 33 legit, intempestiva) NARRATIO; FLAGELLA, ET DOCTRINA IN OMNI TEMPORE SAPIENTIA. — Complutenses, in tempore sapientiæ; Romana, in omni tempore sapientiæ. Alludit ad Proverb. cap. xxv, 20: « Acetum in nitro qui cantat carmina cordi pessimo, » id est, tristissimo, ut vertit Symmachus, q. d. Sicut acetum acuit et exasperat nitrum, sic cantus exasperat tristitiam mœsti. Ex adverso Nazianzenus apud Antonium in Melissa: « Mag-

num, inquit, remedium tristitiæ affertur a condolentibus; nam qui æquali afflictione laborant, placidius solatii patientibus exhibent; cum inter dolendum causas lætitiæ inveniunt aut offerunt. »

Hæc sententia videtur hic incongrue interseris quæ dicuntur de filia et filio dissoluto; at si quis penitus introspectat, congruam et opportunam hoc loco censet. Dat enim causam dissolutionis filiorum et filiarum, nimirum quod vacent conviviis et symposiis (hisce enim prisci inseriebant musicos et musicam, ad oblectandum convivas); cum potius deberent vacare disciplinæ, abstinentiæ et luctui; flagella enim, luctus et disciplina docent sapientiam; joci vero, convivia, cantus et recreationes dissolvunt sapientiam, docentque insipientiam, ac faciunt insipientes et improbos. Parentes ergo qui filios non castigant, sed sinunt indulgere suis cupiditatibus, causa sunt eorum dissolutionis et insipientiæ, ideoque juste ab eis probro et tristitia afficiuntur.

Sensus ergo est, q. d. Sicut musica in luctu est importuna narratio, quia lugentes, dum lugent, non delectantur musica, sed ea magis contristantur, luctumque quasi per antiperistasin adaugent; ita ex adverso in sapientia, id est, ad addiscendam sapientiam opportuna sunt flagella et doctrina, Græce παιδεία, id est, disciplina, q. d. Ut filios et filias doceas sapientiam, lascivos eorum mores coerce, et corrige per flagella et disciplinam; arce vero ab eis nimias recreationes, ludos, musicam et cantus; quia hæc importuna sunt luctui, id est, sapientiæ. Sapientia enim omnibus, sed maxime juvenibus cupiditate plenis, gravis est et lugubris, potius quam levis et dissoluta; præsertim quia ipsa docet monetque assidue hanc vitam esse tempus lugendi et flendi, in cælo vero fore tempus gaudendi et ridendi. Ita Rabanus. Igitur « flagella et doctrina, » id est, disciplina, « in omni tempore sapientiæ, » scilicet sunt, hoc est, semper opportuna sunt sapientiæ, semper accommodata ad discendam sapientiam. Unde Græca habent, *flagella et disciplina* (scilicet sunt adhibenda) *in tempore sapientiæ*, quando nimirum filii et filiarum instruendi et docendi sunt sapientiam. Unde exclamat Palacius: « O miseram carnem nostram, quæ omni tempore requirit flagella! o insipientem animam nostram, quæ omni tempore eget doctrina! Non ergo miremur, si nos Deus flagellis frequentius verberet. Nec enim est pater, qui non assiduam filio flagellum; et qui parcat virgæ, odit filium suum, » *Hebr. cap. xii, Proverb. cap. xiii.*

Hunc sensum indicat Syrus, dum vertit, *sicut musica inter luctum narratio importuna, et (id est, sic) correctio et doctrina in omni tempore sapientiæ est*, id est, sapientiam parit. Priorem partem citat, suique silentii dat causam ob vastatam a Gothis Romam S. Hieronymus *Præfat. in Ezech.* « Postquam, inquit, clarissimum terrarum omnium lumen extinctum est, imo Romani imperii trunca-

tum caput, et, ut verius dicam, in una urbe totus orbis interiit, obmutui, etc. Musica in luctu, importuna narratio. » Idem, *epist. 34 ad Julianum*, lugentem mortem filiarum et uxoris: « Musica in luctu, inquit, intempestiva narratio. Unde et nos leporem artis rhetoriæ contempnent, et puerilis atque plausibilis eloquii venustatem. » ad S. Scripturæ gravitatem confugimus, ubi vera vulnerum medicina est, ubi dolorum certa remedia. » Aliter Lyranus: « Flagella, inquit, et doctrina in omni tempore est sapientiæ, hoc est, debet fieri sapienter et prudenter. »

Moraliter, solentur se discipuli, subditi, cives omnesque homines, cum aut a magistris, Superioribus, Prælatiis, aut a Deo flagellantur et affliguntur, cogitantes se per hæc flagella deduci ad sapientiam, id est, virtutem et perfectionem: « Patientia enim opus perfectum habet, » *Jacob. i, 4.*

Secundo, Jansenius per metathesin sententiam invertit, sicque exponit, q. d. Importuna narratio est, sicut musica in luctu, scilicet, intempestiva, et illo tempore incongrua. Unde Tigurina vertit, *intempestiva narratio velut in luctu musica est, flagella vero et castigatio semper opportuna sunt sapientiæ*. Verum, quid hæc ad filiam, vel filium disciplinatum? quid flagellis sapientiæ, cum intempestiva narratio? Nisi dicas hanc esse importunam, flagella vero opportuna ad sapientiam. Sed et hoc alienius et frigidius est. Quid enim flagellis cum narratione? Nisi rursus dicas flagella esse disciplinæ, narrationem vero intempestivam esse indisciplinam et insipientiæ, q. d. Narratio intempestiva parit insipientiam, flagella vero disciplinæ pariunt sapientiam. Qui sensus filio indisciplinato aptari potest; hic enim narrando lepida et insulsa, solet parentum aures oblectare, sibi que devincire, ne licentiosam ejus vitam disciplina severiore castigent et flagellent.

Tropologice, Rabanus hæc exponit de concionatoribus, qui populi plausum, non planetum quærunt, quorum proinde conciones sunt quasi carmen musicum mulcens aures, non feriens cor, ut ait *Ezechiel. cap. xxxiii, 32.* « Contra eos facit, inquit Rabanus, qui operatione sua in Ecclesia plausum populi et favorem quærunt, et non ad hoc tendunt ut magis compunctionem lacrymarum in auditoribus suis excitent; cum Ecclesiæ panis non panis sit ridendum, sed lugendum. Ideo dicit: Flagella et doctrina in omni tempore sapientiæ: quia in omni tempore convenit ut ad præsentium rerum despectum, et ad futurorum appetitum, per doctores suos populus provocetur; ut sciat nunc tempus esse lugendi, tunc autem ridendi; nunc tempus belli, tunc autem pacis. Unde ipsa Veritas in Evængelio ait: Beati qui lugent nunc, quoniam ipsi consolabuntur. E contra alibi mundi amatoribus, qui præsentis vitæ consolationem quærunt, comminatur dicens: Vae vobis qui ridetis, quoniam flebitis! Hinc et Salomon ait: Cor sapientium in domo luctus, et cor insi-

pietium in domo lætitiæ, id est, in domo talis viri qui se corripit delinquentem, et adducat ad lacrymas; non in domo lætitiæ, ubi doctor decipit et decipitur, quando non conversionem audientium, sed plausus quærunt et laudem. »

Post hunc versum Græca addunt hos duos: *Filii in bona vita artem* (Complutenses, *escam vel alimentum*) *habentes, propriorum parentum abscondent ignobilitatem. Filii in contemptu et vacuitate eruditionis, id est, in insipientia, gloriantes, cognitionis suæ maculant nobilitatem; Tigurina, liberi si cum proba vita alimenta habeant, parentum suorum ignobilitatem obliterabunt. Liberi si cum contumacia imperitiæque fastosi fuerint, sedant nobilitatem suæ cognationis.* Verum Græca a Romanis correctæ, æque ac Syrus, et Latina omnia hosce versus omittunt.

7. QUI DOCET FATUUM, QUASI QUI CONGLUTINAT TESTAM.—q. d. « Qui docet fatuum, » inutiliter et frustra laborat, agitque rem difficilem vel impossibilem, perinde ac qui « testam » contractam conglutinare conatur. Fatui enim cerebrum et caput est quasi testa contracta, tum quia phantasiam et sensum communem habet quasi distractum et diffractum; tum quia vires mentis et animi habet dispersas et quasi divulsas; adeo ut anima ejus contracta videatur, et divisa in duas partes, scilicet, in concupiscibilem et rationalem, ita ut concupiscibilis rationali, prout debet, subesse et connecti nolit; tum quia conceptus cogitationes et volitiones habet disparatas, imo sæpe contrarias; quas inter se combinare et connectere nequit, sicut testa diffracta nequit conglutinari, ut firmiter cohereret sicut prius, cum esset integra. Denique sicut testa contracta liquorem, puta vinum vel oleum, continere non potest, sic nec caput stulti sapientiam.

Fatum intelligit non physice, sed moraliter, puta peccatorem concupiscentiis deditum et affixum, qui suos appetitus regere nequit, sed suas voluptates rationi, suas cupiditates legi Dei, bona terrena cælestibus, caduca æternis antepone; hæc enim ingens est stultitia et fatuitas. Fatuus ergo est superbus, avarus, invidus, ebriosus, luxuriosus, etc.; hic est quasi testa contracta, quia rationes terrenas et temporales nescit combinare, et suboritur rationibus et legibus æternis; æternam vitam tantum speculative cognoscit, temporales vero practice. Unde dicit: « Video meliora proboque, deteriora sequor. » Sic Aristoteles, lib. I *Politice*, ait servos integrum non habere arbitrium, sed quasi dimidium mentis; et nonnulli Indi dicuntur dimidiatam habere animam, ob exile ingenium et tenue iudicium, præsertim in rebus fidei et divinis. Unde cap. viii, ait: « Servus omnino non habet deliberandi arbitrium, mulier vero habet quidem, sed invalidum; puer autem habet, sed imperfectum. » Exstat imago stulto-sapientum, in qua Deus stultorum capita quasi testas contractas refingit et conglutinat, efficitque sapientia; quia hoc est opus pro-

prium, imo miraculum Dei, ac nullus figulus, nisi Deus, id efficere potest. Porro hunc locum ita citat Zacharias Pontifex, qui floruit anno Domini 740, *epist. 11*: « Docuisti, inquit, eos, et non susceperunt, et factum est illis sicut scriptum est: Sapientiam qui docet fatuum, quasi qui conglutinat testam, arenam et salem. » « Operam ergo, o concionator, perdis, ait Palacius, si sola tua narratione eum velis glutinare, cum his quæ diximus bonis. Manus Dei potens requiritur, ut iis iterum glutinetur. Christi vox requiritur, ut Lazarum quatruiduano somno depressum vigiliantem efficiat. Dormiens hic mortuus est; dicat igitur Christus: Surge, qui dormis, exsurge a mortuis. Plus igitur concionator orationi nitatur, quam verbo. »

Huc spectant duo symbola Pythagoræ. Prius: « Apud quadrupedem poema ne canito; hoc est, apud ignaros et stupidos seria ne proferas. » Posterius: « In nive ne scribito, hoc est, incapicibus et mollibus animis dogmata tua ne committas. »

8. QUI NARRAT VERBUM NON AUDIENTI, QUASI QUI EXCITAT DORMIENTEM DE GRAVI SOMNO.—Comparavit fatuum testæ contractæ, nunc eum comparat dormienti. Unde Græca hæc ita combinant, *testam conglutinat qui stultum docet, et dormientem ex profundo somno excitare laborat.* Ita Tigurina, q. d. Frustra narres sapientiæ dictamina stulto, quia is suis cupiditatibus indormit; quare quasi dormiens non audiet quid narres; aut, si subinde semper expectatus aliquid subaudiat, leviter, et quasi dimidius, id faciet, moxque iterum in somnum suarum voluptatum relabetur; iis enim incumbens et intentus, non attendit, nec percipit, imo avertit mentem a monitis sapientis; quia hæc contraria sunt iis quæ adeo amat, quæque nullo modo vult dimittere. Alludit ad *Proverb. xxxiii*: « In auribus insipientium ne loquaris. » Et: « Ubi non est auditus, non effundas sermonem. » Id ipsum luculentius explicat vers. seq. Huc facit proverbium Arabicum, *Centur. 1, num. 43*: « Ne admittas ad volatum accipitrem tuum in terra pulverulenta, id est, ne projicias sapientiam coram stultis et impiis. » Constat enim in terra pulverulenta male succedere aucupia, eo quod cursu aucupum pulvis excitatus adimat aspectum accipitris et prædæ.

9. CUM DORMIENTE (Græce *υπνώοντι*, id est dormitante, dormituriante, somnolento) LOQUITUR QUI ENARRAT STULTO SAPIENTIAM: ET IN FINE NARRATIONIS DICIT: QUIS EST HIC?—Græce, *quid est? q. d.* Sicut dormiens, audiens se excitantem et loquentem, dicit: Quis est qui me excitat, quid loquitur, quid vult? ac mox rursus somnolentus indormit: ita et fatuus audiens sapientiam a sapiente, quasi cupidinibus suis indormiens dicit: « Quis est hic, » qui mihi molestus est? quid dicit? cur me a somno deliciarum mearum avocat? non audio, non attendo, non capio; quia non gusto,

non delector sapientia et virtute; sed omnis meus gustus et delectatio est in voluptate, puta in ambitione, gula, ventre et venere. Syrus addit aliam similitudinem comedentis sine fame, ideoque nauseantis; sic enim nauseat stultus mente versans, et quasi comedens cibum sapientiae: «Sicut, inquit, qui excitat dormientem de somno profundo, et sicut qui comedit panem, cum non esuriat; ita qui docet stultum: et, cum completa fuerint verba tua, dicit: Quid dixisti?»

Apposite stultum, puta peccatorem, comparat dormienti: primo, quia uti hic somno, ita ille peccato, id est voluptati, suaviter et deliciose indormit; secundo, sicut in dormiente ligatur mens et ratio: sic in fatuo funibus concupiscentiae ligata est ratio et prudentia; tertio, sicut dormiens vivit vitam animale, non rationalem, sic et peccator; quarto, sicut dormiens variis luditur et illudatur somniis et phantasmatibus: sic et peccator luditur specie creaturarum, quasi amasiarum, juxta illud: «Et amantes sibi somnia fingunt. Quid enim sunt omnes hujus vitae illecebrae? Quid sunt omnes res et spes mortalium, nisi somnia vigilantium?» ut aiebat Plato. Denique, sicut pueri altum dormitantes, flagellis et verberibus a somno excitandi sunt; sic et stulti, puta impii, a veterno peccatorum plagis evellendi sunt. Huc facit proverbium Ben-Sira, *alphabeto* 1, littera *Lamed*: «Sapientem nutu, et stultum fuste,» scilicet corrige et emenda. Sapiens enim verbo monitus praestat officium, quod stultus non facit, nisi verberum ictibus coactus. Sic Pharaon non nisi decem plagis coactus cessit Deo, dimisitque Hebraeos.

10. SUPRA MORTUUM FLORA; DEFECIT ENIM LUX EJUS (S. Augustinus, in *Speculo*, legit ei): ET SUPRA FATUUM FLORA, DEFECIT ENIM SENSUS. — Graece, *defecit enim sensus*, id est *intellectus*; unde Rabanus legit, *defecit enim sensus ejus*; alii legunt, *sensus*; unde vertunt, *reliquit enim intelligentiam*; *ἔλειπε* enim tam active accipi potest, ut significet *reliquit*, quam neutre, ut significet *defecit*, eclipsin passus est instar lunae.

Comparavit fatuum testae confractae, deinde dormienti; nunc eum insuper comparat mortuo. Dormiens enim speciem habet mortui, juxta illud:

Stulte, quid est somnus, gelidae nisi mortis imago?

et multi dormientes in somno catarrho suffocantur, aut apoplexia aliove symptomate enecantur. Sensus ergo est, *q. d.* Stultus, puta peccator, non tantum est dormiens, sed et mortuus per peccatum, cui affixus adhæret. Quare sicut ploras mortem amici mortui, quia «defecit» ejus «lux,» id est vita, qua videbat et fruebatur luce solari in hoc mundo: «et» (id est sic, vel similiter; est enim et Hebraeis nota similitudinis et comparationis, uti saepius monui) luge et «plora fatuum,» quia «defecit sensus,» id est prudentia et sapientia, quae est quasi vita et anima animae. Rur-

sum «defecit sensu,» quia nullum habet sensum suae salutis et rerum divinarum, perinde ac si is esset mortuus. Unde Tigurina vertit, *mortuum lamentaris quod sit luce privatus; neq. minus deploratum, quod sensum (alii, intelligentiam) amiserit*; Syrus, *super mortuum æquum est plorare, quia privatus est luce, et super stultum, quia privatus est sapientia*. Sic Christus ploravit mortem Lazari, et plorando eum resuscitavit, ut hoc symbolo ostenderet quam deplorandus sit peccator (cujus typum gerebat Lazarus defunctus), quantisque Sanctorum et Ecclesiae lacrymis sit revocandus ad vitam gratiae. Sic S. Monica plorabat inconsolabiliter filium Augustinum, haeresei et libidine mortuum; unde a quodam Episcopo auditum: «Fieri nequit ut filius tot lacrymarum pereat.» Verus hic fuit vates; nam ipsa jugibus lacrymis impetravit ei veniam et vitam a Deo.

Porro, maxime plorandi sunt fatui, id est peccatores qui in peccato moriuntur; hi enim utramque mortem, et naturalem et spiritalem obeunt, ac ad mortem secundam, puta ad gehennam ignis, transeunt, nec ab ea revocari possunt, sed per omnem aeternitatem in ea cruciabantur. Quare de his hunc locum accipit Isidorus Pelusiota, lib. 1, *epist.* 334: «Non velat, ait, plorari omnes e vivis excedentes, sed eum qui improbis actionibus extinctus est, nec vitam vitae rationem consecutus est, ut qui a futura luce (gloriae caelestis) exciderit.» Damna enim non sunt lugendi, tum quia desperati et perditum, tum quia a charitate et societate fidelium prorsus exclusi, et in aeternum a Deo, caelo, vita omnique bono privati, reprobati et excommunicati. Quocirca Synodus Alexandrina, quae exstat apud S. Athanasium, Apolog. 2 *Contra Arianos*, sic legit: «Ne fleas mortuum, neque lugeas; sed complora comploratione egredientem, quia non amplius revertetur,» *q. d.* Ne lugeas damnatum quasi mortuum resuscitandum in fine mundi; sed plora, imo omnes Sancti omnesque homines, complorate comploratione et complosione manuum pedumque, quasi perditum, desperatum et condemnatum irrevocabiliter. Summum enim malorum summe deplorandum est; huncque ploratum naturaliter ciet movetque plorantium fidelium non charitas, sed communis natura, et damnatorum extrema calamitas; charitas enim damnatis succurrere nec vult, nec valet.

11 et 12. MODICUM FLORA SUPRA MORTUUM, QUONIAM REQUIEVIT (a laboribus, doloribus et miseriis innumeris hujus vitae). NEQUISSIMI ENIM NEQUISSIMA VITA SUPER MORTEM FATUI, — *q. d.* «Modicum plora supra mortuum,» quia mors ipsi est quies a labore et dolore: at «plurimum plora super vitam fatui (uti addunt quaedam manuscripta); nequissimi enim nequissima vita super mortem fatui;» hoc est, quia fatui, id est impii et nequissimi, vita est nequissima, ideoque nequior, id est deterior, pejor, miserior, adeoque magis deploranda quam

ipsa mors naturalis ejusdem fatui; vivit enim in peccato, id est in hostilitate Dei, ac proinde continuo auget sibi incendia aeterna gehennae, quae augere cessat dum moritur. Hunc sensum exigunt Graeci: *ἄδιο*, id est *dulcius, jucundius, mitius plora supra mortuum, quoniam requievit*: *τὸν γὰρ μᾶλλον ἢ τὴν θάνατον ἔζησεν*, id est, *nam fatui super mortem vitam, intellige ex praecedenti, est deploranda; aut super mortem, id est morte pejor et deterior, est vita fatui*. Unde Tigurina, *mortuum tamen levius desleas, utpote quiescentem; vita vero stulti morte pejor est; alii, mitius desle mortuum, eo quod requiescat; stulti autem vita morte deterior est: quia nunquam requiescit a peccato, ac consequenter nec a labore, et dolore, tum praesenti, tum aeterno; Syrus, non est plorandum super mortuo qui requiescit; pejor enim morte est vita prava*.

Quocirca S. Blancha hoc aureum dogma dabat filio S. Ludovico IX, regi Franciae: «Fili, super omnia fuge peccatum. Mallem enim te videre, o fili, mortuum, quam peccatum mortale committentem.» Amplius dico: Vita in peccato praecise et formaliter est pejor morte, quam subeunt damnati in inferno. Peccatum enim est pejor gehenna; quia peccatum est culpa, gehenna est poena: culpa autem altioris est ordinis longeque gravior quam quaevis poena. Ita S. Anselmus, ut habet ejus Vita, dicebat, hoeque quasi praemeditatum fixumque habebat: «Si hinc inferni ardorem, inde peccati horrorem cernerem, ac necessario alterutrum mihi eligendum foret; mallem in infernum insilire, quam peccatum committere.» Peccatum enim est offensa Dei, eaque summa et gravissima, adeoque peccatum est Christicidium et Deicidium, ut alibi explicui.

Aliter Palacius, *q. d.* «Nequissimi fatui nequissima est vita super mortem,» id est nequius est eum vivere quam mori. Nam quamdiu vivit, auget peccata, indeque suam damnationem; at moriendo peccare cessat, ideoque augere damnationem tam suam quam aliorum desistit. Ipse enim nulli est bonus et commodus, sed sibi et aliis nequam et noxius. Lege epistolam 25 S. Hieronymi, qua S. Paulae ingentem luctum ob mortem filiae Blesillae moderatur, ac inter caetera ait: «Lugeatur mortuus, sed ille quem gehenna suscipit, quem tartarus devorat, in ejus poenam aeternus ignis aestuat. Nos quorum exitum Angelorum turba comitatur, quibus obviam Christus occurrit, gravemur magis, si diutius in tabernaculo isto mortis habitemus. Quia quamdiu hic moramur, peregrinamur a Domino. Illa nos eupido tenet: Heu mihi! quia peregrinatio mea prolongata est, habitavi cum habitantibus Cedar, multum peregrinata est anima mea.» Et inferius S. Melania exemplum proponens: «S. Melania, mulier, nostri temporis inter Christianos vera nobilitas, cum qua tibi Romini mihi concedat a me sua habere partem, valente adhuc manui

corpuseculo duos simul perdidit filios, etc. Lacrymae gutta non fluxit, stetit immobilis, et ad pedes advoluta Christi, quasi ipsum teneret, arrisit: Expeditus, inquit, tibi servitura sum, Domine, quia tanto me onere liberasti.»

13. LUCTUS MORTUI SEPTEM DIES; FATUI AUTEM (et significat id est) IMPII, OMNES DIES VITAE ILLORUM. — scilicet lugendi et plangendi sunt. Dat causam cur magis lugendus sit fatuus quam mortuus, *q. d.* Sufficiunt «septem dies» ad lugendum mortuum; at «fatui,» id est impii, «dies omnes vitae» lugendi sunt, quia hi non tam vitae quam mortis continuæ sunt dies. Hanc causam indicat Syrus, addens enim: *Luctus enim, inquit, mortui septem dies, et luctus stulti omnes dies vitae ipsius.*

Non negat quin pluribus diebus quam septem liceat lugere mortuos: nam Mosen planxerunt Hebraei per triginta dies, *Deuter.* xxxiv, Jacobum per septuaginta, *Genes.* cap. 1, sed quod septem dies satis sint, ideoque apud Hebraeos, quos postea secuti sunt Christiani, septenarius hic luctus funeris fuerit usu receptus; septenarius enim numerus est plenitudinis et revolutionis; post hebdomadam enim septem dierum, iidem dies revolvuntur, et in orbem redeunt. Unde Tigurina, *defunctus septenis diebus est lamentabilis; stultus autem et impius diebus vitae suae omnibus; alii, luctus mortui septem dierum est; stulti autem et impii omnium dierum vitae ipsius.* Adde die septima finiri luctum; quia octava symbolum est resurrectionis, laetitia et felicitatis. Unde S. Augustinus, *serm.* 13 *De Sanctis*, ex nuper inventis ad finem tomi X, expendens citatum Ecclesiastici locum, ostendensque sicut homo moritur, recedente anima, ita animam recedente Deo; subdit: «An vero, inquit, non in te sunt viscera Christianae miserationis, ut plangas corpus, a quo discessit anima; et non plangas animam, a qua recessit Deus?» Quasi nihil magis praeposterum ac perversum esse possit.

Per luctum intellige ploratum et planctum (hic enim durabat per septem dies) in quo ejulabant; saccum sive cilicium induebant, caput cinere adpergebant, publico abstinebant. Adhibebant quoque tibicines et praeficas, id est mulieres lamentatrices, quae passis crinibus manus compludentes, pectora tundentes, et naeniam lugubri voce modulantes, omnes excitabant ad planctum. Unde illud Poetae:

Cantabat maestis tibia funeribus.

Addebant Gentiles, praesertim Romani, lacerationes genarum, maledicta in deos laniationem comarum, lacertorum et pectorum. Unde Virgilius, lib. IV *Aeneid.*, de Anna Didonis mortem deplorante:

Unguis ora soror sedans, et pectora pugnis.

Post hunc tamen planctum, sive luctum sepulchralem et vehementem septem dierum, alium